

קיימות – בין ניכור לאחריות דף לימוד בית מדרשי

רקע

בשנים האחרונות אנו עדים לעלייה משמעותית של שיח הקיימות והיחס שלנו לסביבה על גבי שולחנות שונים במרחב הציבורי. פעמים רבות שיח זה נתפס "כשייך" לצד מסוים של המפה הרעיונית ולא מאפשר דיון אמיתי בסוגיה החשובה הזו. בלימוד הקרוב נבקש להלך בין מקורות שונים ולנסות להתחיל לשרטט את תפיסת העולם אותה מבקשת התורה ללמד אותנו ביחס לעולם בו אנו חיים ופועלים.

ג'ארד דיימונד, השימפנזה השלישי עמ' 323

"הניצול הנרחב של משאבי כדור הארץ, השמדת המינים והפגיעה בסביבה אינם יכולים להימשך עוד מאה שנים בקצב המואץ בו הם מתרחשים כעת. אפשר להתנגד ולטעון שכאשר מביטים סביב, אין סימנים גלויים לכך ששיא ההיסטוריה שלנו קרב ובא. למעשה, הסימנים סביבנו ברורים מאוד כשמסליכים אותם לעתיד. גידול ברעב, בזיהום הסביבה ושימוש בטכנולוגיה הרסנית; ופחות באדמות חקלאיות טובות, במקורות מזון בים, במוצרים טבעיים אחרים וביכולת הסביבה לספוג שפכים. כאשר אנשים רבים יותר שלרשותם עוצמה רבה יותר יריבו על משאבים מעטים יותר, אין ספק שמהו יקרוס"

- איך קריאת הקטע הזה גרמה לך להרגיש?
- האם לדעתך האנושות עסוקה מספיק בסוגיית הקיימות ושמירה על הסביבה?
- מדוע לדעתך שיח הקיימות לא נוכח בצורה משמעותית בחברה הדתית?

ויקרא י"ט, ט'

"וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצְרֵי אֲרָצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ לְקַצֹּר וְלִקְט קִצְיֶיךָ לֹא תִלְקֹט"

- מהו השורש המסתתר בביטוי "לא תכלה"?
- מדוע לדעתך אסור לקצור את כל היבול שבשדה?
- לאיזו עמדה נפשית מבקשת התורה לחנך אותנו במילים אלו?

משנה בבא קמא ז', ז'

"אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא, ובמדברות שבארץ ישראל"

פירוש תוספות יום טוב שם

כתב הרב ברטנורא משום ישוב ארץ ישראל **שמפסידין את הזרעים** נראה דאתי למימר [=שבא לומר] כדעת התוספות והרא"ש שאפילו בבית קאמר דאסור והיינו דקפיד אישבו והפסדת זרעים **כלומר אפילו של עצמו**

- מה הבעיה בגידול צאן בארץ ישראל? למה שזה יפריע למישהו?
- למה לדעתך אדם לא יכול להפסיד את רכושו האישי?

רמב"ם הלכות מלכים פרק ו הלכה ח

"אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו, שנאמר לא תשחית את עצה, וכל הקוצץ לוקה, ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה."

- מהי ההגדרה של ציווי "בל תשחית" לפי דברי הרמב"ם?
- מהי הבעיה העקרונית בגישה שמסתכלת על העולם "בדרך השחתה"?

פעילותו של האדם בעולם, יצירתו והשקעתו יכולה להוביל אותו לפיתוח יחס של ניכור לטבע ולסביבה בה הוא חי, רמז לדברים ניתן לשמוע גם באזהרתו של משה רבנו רגע לפני הכניסה לארץ: **"פֶּן תֹּאכַל וְשָׁבַעַת וּבָתִּים טוֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת. וּבִקְרָךְ וּצְאֲנָךְ יִרְבִּין וְכֶסֶף יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרַם לִבְבְּךָ וְשָׁחַחְתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים"**

אז אם לכלות את הטבע אסור, איך כן נכון להתנהג?

קל"ח פתחי חכמה לרמח"ל, פתח לו

"שורש מציאות קלקול ותיקון הוא ענין שבירת הכלים ותיקונם. כי אם לא היה קלקול בהם - לא היה קלקול בעולם, ואם תיקונם היה נשלם לגמרי - היה סוף הכל. אך בהיות שהיה הקלקול בא, ואחר כך התיקון, ולא גמור, אלא בשיעור שהיה נותן שורש לקלקול ותיקון לסבב בעולם. וסוף הכל יהיה תיקון שלם, שלא יהיה אחריו עוד קלקול כלל"

- מה מבקש הרמח"ל ללמד אותנו על דרך בריאת העולם?
- מה האחריות שמציאות זו מבקשת מאיתנו לקחת?

קהלת רבה פרשה ז'

"בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן העדן, ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן, וכל מה שבראתי, בשבילך בראתי, תן דעתך ולא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריך"

ספר החינוך, מצוות 'בל תשחית'

"ידועה שהוא כדי ללמד נפשנו לאהב הטוב והתועלת ולהדבק בו ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק (נתרחק) מכל דבר רע ומכל דבר השחתה: וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה - אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקריבים אותן לתורה ולא יאבדו אפילו גרגיר של חרדל בעולם. ויצר עליהם (=יהיה להם צר) בכל אבדון והשחתה שיראו: ואם יוכלו להציל - יצילו כל-דבר משחית בכל כוחם."

- מהי הגישה אליה מחנכת אותנו התורה לפי העולה מהמדרש ומספר החינוך?
- האם גישה שרק מבקשת "לא להרוס" יכולה להספיק? איזו קומה נוספת ניתן לבנות על גבה?

בראשית ב, ה'

"וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרֵם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֶל-לֵהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אִין לְעַבֵּד אֶת הָאֲדָמָה"

- מהי אותה עבודה שנדרשת מאתנו כאן בעולם?
- איך לדעתך ניתן ליצור את האיזון שבין שימוש במשאבי העולם ובין ניצול שלהם?

הרב יונתן זקס, לכבוד השוני ע"מ 143,148

"ספר בראשית מציג תמונת טבע שבמרכזה לא האדם אלא אלוהים. מובן שהאנושות, המסוגלת לבחירה מוסרית, נמצאת במוקד עניינו של האל. אך הרמב"ם מזהיר אותנו מפני תפיסה אנתרופוצנטרית של המציאות: 'אין לסבור בכל הנמצאים שהם בגלל מציאות האדם, אלא יהיו גם שאר כל הנמצאים מטרה לעצמם, לא בגלל דבר אחר. השקפה זו מובעת במפורש בספרות הנביאים ובמזמור הבריאה הגדול בתהלים: 'הַמְשַׁלַּח מַעֲיָנִים בֵּין הַרִים יְהַלְכוּ. יִשְׁקוּ כֹל חַיְתוֹ שְׂדֵי יִשְׁבְּרוּ פְּרָאִים צְמָאִם. עֲלֵיהֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם יִשְׁכֹּן מִבֵּין עֵפָאִים יִתְנוּ קוֹל. מִשְׁקֵה הַרִים מַעֲלִיזוּתוֹ מִפְּרִי מַעֲשֵׂיךָ תִּשָּׁבַע הָאָרֶץ. מִצְמִיחַ חֲצִיר לְבִהְמָה וְעֵשֶׂב לְעַבְדֵי הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ'. לבריאה יש כבוד סגולי משלה, כיצירת המופת של אלוהים. **יש לנו מנדט להשתמש בה, אך לא להשחיתה ולבוזזה...**

כל דתות העולם הגדולות מגלות יחס של כבוד לטבע, וכך מאזנות את האדישות, הגובלת ביהירות, שהייתה אחד הצדדים הפחות נעימים במורשת הנאורות... הדתות הגדולות מלמדות סוג אחר של חוכמה: **הוקרה** כלפי הבריאה, **אחריות** לדורות הבאים ו**אויפוק** מתוך ידיעה שלא כל מה שאנחנו יכולים לעשות, ראוי שנעשה"

